

крім того, він має високий рівень нормативного закріплення, як правило, основні його положення містяться в конституціях, законах, регламентах парламентів. Інші дії, які складають законотворчість та виходять за рамки законодавчого процесу, становлять її ненормативну частину, наприклад, оцінка ефективності та можливого наступного коригування, проєктна діяльність тощо. Нормативну частину законотворчості складає законодавчий процес, це дає можливість відокремити його від інших дій, які відбуваються в процесі законотворчості. Визначення сутнісних рис законодавчого процесу та його особливостей в Україні має становити подальші напрямки вивчення цього політико-правового феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукич Р. Методология права. -М.: Прогресс. 1981. - 215 с.
2. Тихомиров Ю.А., Котелевская И.В. Правовые акты: Учебно-практическое и справочное пособие. -М.: Юриформцентр, 1999. -380 с.
3. Васильев А.В. Правотворчество в советском социалистическом обществе: Автореф. дис... канд. юрид. наук:

12.00.01 /МГУ. -М., 1972. -21 с.

4. Пиголкин А.С. Процессуальные формы правотворчества /Под ред. П.Е. Недбайло, В.М. Горшенева. -М.: Юрид. лит., 1976. -85 с.

5. Мухаев Р.Т. Теория государства и права: Учебник. -М.: ПРИОР, 2001. -464 с.

6. Антонова Л.И. Правотворческая деятельность высших органов государственной власти РСФСР в 1917-1922 г.г. (организационные формы): Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.01 /ЛГУ. -Л., 1965. -21 с.

7. Братко А.Г., Лазарев В.В. Источники права: общая теория права и государства: Учебник /Под ред. В.В.Лазарева. -М.: Юрид. лит., 1994. -123 с.

8. Бойко Ю. Законотворчість: поняття та структура // Право України. -2002. -№ 5. -С.17-21.

9. Каримов Д.А. Проблемы общей теории права и государства: В 3-х т. -Т.1. Социология права. -М.: СГУ, 2001. -266 с.

10. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. -В 4-х т. -Т.2 /Отв. ред. Б.А. Стратун. -М.: БЕК, 1995. -448 с.

Надійшла до редколегії 16.03.2005

ПЕРЕРВА Ю.Н. ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ПРАВОВОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассматривается законотворчество как разновидность правотворческой деятельности, выясняются ее понятие, существенные признаки и особенности. Предлагается различать ненормативную (социальную) и нормативную (юридическую) части правотворчества, рассматриваются основные стадии правотворчества как функционально-позитивного процесса. Делается вывод, что законотворчество отличается от иных видов правотворчества своим субъектным составом и конечным результатом.

PERERVA JU.N. LAWS CREATIVITY AS A VERSION OF LEGAL CREATIVE ACTIVITY

It is considered laws creativity as a version legal creative activity, its concept, intrinsic attributes and features are found out. It is offered to distinguish not normative (social) and normative (legal) parts legal creative, the legal creative basic stages as functional-positive process are examined. It is judged, that laws creativity differs from other legal creative kinds the subjective structure and an end result.

С.В. ПЕТРЕНКО

Національний університет внутрішніх справ

УДК 340.1(410)

МІСЦЕ ЗАКОНУ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ АНГЛІЇ¹

Виконаний аналіз ролі джерела права правової системи Англії щодо ролі закону як джерела права і співвідношення його з основним джерелом права цієї правової системи – судовою практикою.

З моменту проголошення незалежності нашої держави та прийняття 28.07.1996 р. нової Конституції Україна стала на шлях розбудови своєї правової системи. Одним із

пріоритетів розвитку нашої країни є вступ до Європейського Союзу. Серед критеріїв, які ставляться до країни, яка бажає вступити до наведеного вище Союзу, є побудування дієвої та такої, що відповідає міжнародним стандартам, правової системи. Провідні європейські країни мають розвинені правові системи, які вже давно не є замкнени-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Петрова Л.В. (НУВС).

ми, а поєднують у собі корисні риси, притаманні різним правовим системам. З урахуванням викладеного, Україні на шляху побудування власної правової системи слід вивчати та запозичувати позитивні риси правових систем розвинених країн Європи, однією з яких є Англія.

У науці теорії держави та права велика кількість теоретиків-науковців зверталась до проблеми ролі закону у правовій системі тієї чи іншої країни, зокрема, Англії. Одними з найвідоміших серед таких авторів є Г.Дж. Берман, Р. Давид та З.М. Черниловський, які у своїх працях розглядали джерела права у існуючих правових системах в цілому і не зосереджували увагу на правовій системі окремої країни та ролі в ній лише одного з джерел права.

Аналіз певних рис правової системи Англії, зокрема, ролі такого традиційно неосновного джерела права, як закон та виділення її позитивних моментів, які можуть бути корисними для теоретичних розробок щодо побудування нашої державою власної розвиненої правової системи є метою даної статті.

Що вважається в теорії права законом? Одні автори розуміють під законом юридичний акт, прийнятий вищим представницьким органом державної влади чи безпосереднім волевиявленням народу (в порядку референдуму) і регулюючий, як правило, найбільш важливі суспільні відношення. Закон складає основу системи права держави, має найбільшу юридичну силу по відношенню до нормативних актів усіх інших органів держави [1, с.197].

Інші автори визначають закон як нормативний юридичний акт вищого (представницького) органу чи прийнятий безпосередньо народом, який має вищу юридичну силу і містить первинні правові норми країни, та виділяють наступні його ознаки:

- по-перше, закон - юридичний акт, притому акто-документ, в якому фіксуються правотворчі дії по введенню до правової системи юридичних норм щодо їх скасування чи зміни; закон - завжди письмовий документ, в якому закріплюються юридичні норми, що вводяться; закон - джерело права;

- по-друге, закон - акт чітко визначених вищих органів влади в державі, як правило, вищого представницького органу держави;

- по-третє, закон - нормативний акт, який має вищу юридичну силу, тобто акт найвищого юридичного "рангу";

- по-четверте, закон - нормативний акт, що містить первинні юридичні норми, тобто норми, яких раніше в правовій системі не було, притому норми з основних, ключових питань життя країни, інших принципових економічних, політичних, соціальних питань [2, с.82].

Щойно були викладені загальні визначення закону. Однак, чи є однаковим ставлення до закону у романо-германській та англосаксонській правових сім'ях? Спробуймо проаналізувати роль закону у правовій системі Англії.

Прийнято вважати, що закон (з англійської - statute) традиційно відіграє в англійському праві другорядну роль, обмежуючись лише внесенням корективів чи доповнень до права, створеного судовою практикою.

Таким чином, другим за значимістю джерелом англійського права поряд із судовою практикою можна виділити закон - закон у буквальному значенні і різноманітні підзаконні акти, прийняті на виконання закону. Як відомо, в Англії немає писаної конституції, і те, що англіїці називають конституцією, являє собою комплекс норм законодавчого, а ще частіше судового походження, які гаранту-

ють основні свободи громадян і покликані обмежити свавілля влади.

Структура органів центральної влади, яка, здавалося б, повинна будуватися на основі принципу розподілу влади в чіткому його розумінні, не в повній мірі дотримується. Роздільне існування законодавчої, виконавчої і судової влади, які повинні діяти в якості противага одна-іншій і члени яких повинні належати тільки до однієї з "тілок", не реалізоване в Англії. Функції деяких органів і вищих посадових осіб виконуються в різних "тілках". Монарх є теоретично головою і виконавчої й судової влади і в цей же час бере участь у законодавчій діяльності. Лорд-канцлер є членом Кабінету; він головує в Палаті лордів і, стало бути, він - друга після монарха посадова особа в судовій галузі. Прем'єр-міністр і міністри повинні бути членами Уряду. До того ж парламент може доручати міністрам видавати постанови щодо застосування законів, тобто у певній мірі надавати повноваження законодавчого характеру. Палата лордів одночасно є органом законодавчої і судової влади, оскільки вона є вищим судовим органом країни [3, с.9].

Класична теорія бачить у законі лише другорядне джерело права. Згідно цій теорії, закон привносить лише ряд поправок і доповнень до права, створеного судовою практикою. В ньому слід шукати не принципи права, а лише рішення, які уточнюють чи підкріплюють принципи, вироблені судовою практикою. Створені суверенним органом, що представляє націю, - парламентом, закони заслуговують повної поваги і повинні у точності застосовуватися суддями. Разом із тим, вони тільки вносять деякі виключення до загального права і повинні тлумачитися тільки обмежено. Деякі англійські автори дають характерні приклади такого подвійного принципу тлумачення писаного закону, коли, з одного боку, необхідне буквально тлумачення, а з іншого - обмежене [4, с.260].

Головне, однак те, що закон, згідно традиційній англійській концепції, не вважається нормальною формою вираження права, а завжди є стороннім тілом в системі англійського права. Звісна річ, судді застосовують закон, однак норма, яку він містить, приймається остаточно, інкорпорується повністю в англійське право лише після того, як вона буде неодноразово застосована і витлумачена судами, і в тій формі, яку встановлять суди. В Англії завжди зволіють цитувати замість тексту закону судові рішення, які застосовують цей закон. Тільки при наявності таких рішень англійський юрист буде дійсно знати, що ж хотів сказати закон, так як саме в цьому випадку норма права постане у звичайній для нього формі судового рішення.

Не зважаючи на викладене, за останнє століття в Англії відбувся інтенсивний розвиток законодавства. З'явилося більше законів директистської користі, які істотно модифікували старе право й утворили новий розділ в англійському праві. Всі ці закони, спрямовані на створення нового суспільства, як то: закони в галузі соціального забезпечення, освіти і охорони здоров'я, чи закони, які регулюють розвиток економіки, транспорту, міст, - настільки далекі від традиційної системи, що не може йти й мови про застосування до них традиційних англійських принципів тлумачення. Закон про правову комісію 1965 року створив новий орган, якому було доручено вивчити питання про необхідні реформи англійського права. Однією з проблем, яку комісія включила до програми своєї роботи, є тлумачення законів.

Таким чином, поряд із загальним правом в Англії ви-

никає система додаткових норм права, встановлених законодавцем чи виконавчою владою, і ці норми цілком можливо порівнювати з французьким адміністративним правом. Безумовно, в Англії не існує системи адміністративної юрисдикції, відособленої від звичайної юрисдикції. Судова влада суверенно контролює застосування нових законів. Однак, цілком можливо, що цей контроль буде обмежений і зведений лише до перевірки порядку розгляду адміністрацією спорів без контролю за винесеним рішенням по суті. Застосовуване різними адміністративними органами нове право цілком може створити право адміністрації, на відміну від права юристів. Саме це нове право частіше цікавить громадян (пенсійне право, право на соціальне забезпечення тощо), більше зачіпає економіку країни (господарське право), ніж право, застосування якого залишається цілковито в руках юристів і традиційної юрисдикції.

Неможливо вірно оцінити роль закону в Англії без урахування цього нового елемента, значення якого в наші дні першочергове. У зв'язку з цим можна сказати, що сьогодні закон в Англії відіграє не меншу роль, ніж судова практика. Проте англійське право залишається правом судової практики за двох умов: по-перше, судова практика продовжує керувати розвитком права в різних, досить важливих галузях; по-друге, звикнувши до вікового володарювання судової практики, англійські юристи до сих пір не звільнилися від цієї традиції. Для них норма права є істинною лише тоді, коли вона постане на фоні конкретного випадку і виявиться необхідною для рішення справи. Ця прихильність до традиції і не дає англійським законам зайняти таке ж місце, як закони і кодекси на Європейському континенті.

Хоча в історії Англії були спроби кодифікації. В якості прикладу можна навести працю Гленвіла "Трактат про закони та звичаї королівства Англії", яку датують 1187 роком. Трактат починається наступними словами: "Королівська влада повинна бути забезпечена не тільки зброєю проти бунтівників і держав, які нападають на короля і державу; належить також прикрасити її законами для управління слухняними і мирними народами..." [5, с.428-429]. Далі в трактаті були викладені закони Генріха II, названі "королівськими благодіяннями, дарованими народом великодушністю короля...". Таким чином, було дано обґрунтування королівській законодавчій владі, а її законодавчим актам надана сила довгострокової дії як складової частини "законів та звичаїв Англії". В даному випадку та обставина, що королівське право було викладене у письмовій формі, надавало йому певну велич. Письмова форма надавала праву також певну стійкість, певну стабільність, однак, в репті-репті трактат Гленвіла зосереджувався на процедурі, і особливо на юридичних приписах. Таким чином, юридична влада короля спиралася на визначення ним у формі приписів процедури розв'язання конфліктів, яка є більш розвинутою, розробленою і раціональною ніж процедура, яка була в місцевих судах. Разом із тим, король не був у стані видавати в порядку законотворення достатню кількість матеріальних норм права договорів, власності,

відшкодування шкоди, кримінального права.

У результаті можна дійти певних висновків. Перш за все, слід уникати думки, що законодавство в англійському праві майже не виступає джерелом права. В наші дні дане положення вже не може бути вірним. Щоправда, в Англії відсутні кодекси, однак писане право там є, і майже таке ж значиме і розвинене, як на континенті. Існують широкі сфери суспільного життя, стосовно яких основні принципи правопорядку слід шукати тільки в законі. До того ж, наприклад, в 1965 році парламентським білем були створені спеціальні комісії (одна для Англії та Уельсу, інша для Шотландії), яким було доручено "кодифікацію правових норм, ліквідацію застарілих та непридатних норм права, спрощення і вдосконалення останнього" [6, с.527]. Єдино вірним залишається те, що англійський законодавець не дотримується тих традицій, яким слідує законодавець на континенті. Англійський законодавець намагається знаходитися, по можливості, на рівні норм, створених судовою практикою, так як тільки такі норми вважаються в англійському праві справжніми нормами. З іншого боку, принципи, що містяться в законі, повністю визнаються англійськими юристами і інтегруються в систему загального права після того, як вони будуть застосовані, переосмислені і розвинені судовою практикою. Викладений вище матеріал свідчить про рухливість правової систем даної країни та переоцінку ролі та значення такого її джерела права, як закон.

Подальші теоретичні розробки в даному напрямку можуть бути корисними і для вирішення питання про джерела права та їх роль порівняно одне до одного у правовій системі України. Оскільки питання щодо джерел права в правовій системі нашої країни ще остаточно не вирішене і цілком логічно буде застосовувати для його вирішення позитивні аспекти, отримані від порівняльного аналізу правових систем провідних країн, які мають правові системи, відмінні від правової системи України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухарев А.Я., Крутских В.Е. Большой юридический словарь. –М.: ИНФРА-М, 2001. –704 с.
2. Алексеев С.С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования. –М.: «Статут», 1999. – 712 с.
3. Маклаков В.В. Конституции зарубежных государств. –М.: Изд-во БЕК, 2001. –592 с.
4. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. –М.: Международные отношения, 1999. –400 с.
5. Берман Г.Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. –М.: Изд. группа ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 624 с.
6. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. –М.: «ЮРИСТЪ», 1995. –576 с.

Надійшла до редколегії 15.02.2005

ПЕТРЕНКО С.В. МЕСТО ЗАКОНА В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ АНГЛИИ

Выполнен анализ роли источника права правовой системы Англии о роли закона как источника права и соотношения его с основным источником права этой правовой системы – судебной практикой.

PETRENKO S.V. PLACE OF LAW IN LEGAL SYSTEM OF ENGLAND

The analysis of a role source of the law of legal system of England about a role of the law as source of the law and its parity with the basic source of the law of this legal system - judiciary practice is executed.